

*Ельдар Раїдович Сеїтабласв,
аспірант відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України
ORCID: 0009-0004-1959-5857*

ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ В КОНТЕКСТІ ПРАВ КОРИННИХ НАРОДІВ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Проблематика формування та розвитку правосвідомості завжди перебувала у фокусі уваги українських і зарубіжних науковців. Цей факт пов'язується не лише з тим, що правосвідомість являє собою складний і багатоаспектний феномен, від якого безпосередньо залежать параметри сприйняття та інтерпретації державно-правових явищ, а також особисте, внутрішнє ставлення індивідів до правових норм та інститутів, а й з тим, що правосвідомість має тісний взаємозв'язок з іншими складовими культурної ідентичності суспільства або народу, які відображають його унікальні характеристики (наприклад, традиції, цінності, мова, релігія, історична спадщина, мистецтво, географічне розташування тощо).

У зв'язку із цим за останні десятиліття вагомою значущістю набула проблематика правосвідомості кримськотатарського народу, важливу роль у формуванні якої відіграє історія його депортації та репресій проти його представників. Адже кримські татари є народом, який пережив тривалі періоди пригноблення та асиміляції, а з 2014 року, тобто з моменту анексії росією Кримського півострова, ситуація з правами кримських татар в регіоні суттєво погіршилась. Це зумовлює необхідність здійснення доктринального осмислення різноманітних питань, пов'язаних із забезпеченням правового статусу кримських татар, а також з чинниками формування та розвитку правосвідомості кримськотатарського народу, яка виступає однією з найважливіших складових його ідентичності та боротьби за власні права.

Особливе значення правосвідомість кримськотатарського народу набуває в контексті прав корінних народів, оскільки міжнародні норми і стандарти, закріплені, зокрема в Декларації ООН про права корінних народів 2007 року, визначають основні засади забезпечення та захисту прав, інтересів і культурної ідентичності таких народів. Однак правовий статус корінних народів у різних країнах може суттєво відрізнятися, що впливає на ступінь розвитку їх правової свідомості, а отже, і на ефективність їх правозахисної діяльності. При цьому важливо звернути увагу насамперед на те, як кримськотатарський народ сприймає право та як захищаються його права в сучасних реаліях. Адже на фоні глобальних процесів, які відбуваються в сучасному світі, у тому числі російсько-української повномасштабної війни, а також діяльності, спрямованої на захист і відновлення порушених прав корінних народів, зокрема права на самовизначення та збереження культурної ідентичності, саме кримські татари опинилися в центрі уваги сучасної української влади, оскільки їхня історія та реалії нинішнього статусу слугують яскравим прикладом не лише правової та інших форм дискримінації, а й їхньої боротьби за відновлення справедливості.

Крім цього, проблема правової свідомості в контексті прав корінних народів потребує особливої наукової уваги в умовах політичної нестабільності та обмеженості правових механізмів, які б могли ефективно захищати інтереси цих народів. У світлі зазначеного правосвідомість кримських татар є не лише інструментом захисту їхніх прав, а й важливою складовою їхньої культурної та національної ідентичності, що надає науковому осмисленню цієї проблематики особливого значення для формування майбутньої правозахисної стратегії та покращення правового статусу цього народу.

Поряд з цим необхідно враховувати, що дослідження правової свідомості кримськотатарського народу в контексті прав корінних народів є важливим для розробки ефективних правових механізмів захисту прав меншин, а також для розуміння можливих шляхів розвитку правової свідомості в умовах сучасних політико-правових реалій. Ця проблематика має вагоме значення і для майбутнього правозахисної діяльності як на міжнародному, так і на національному рівнях, що робить це дослідження надзвичайно актуальним для сучасної правової системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика правосвідомості та основних чинників її формування та розвитку, зокрема національного чинника, в останні роки дедалі частіше стає предметом дослідження значної кількості українських і зарубіжних вчених. Серед таких дослідників слід згадати таких вчених, як Г. Дж. Берман, С. Бобровник, С. Гусарєв, М. Козюбра, С. Максимов, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Петришин, М. Черкас, Ю. Шемшученко та ін. Однак усе ще майже недослідженою у вітчизняних наукових публікаціях залишається значна кількість питань розвитку правосвідомості корінних народів України, зокрема кримськотатарського народу, правовий статус якого в незалежній Україні регулюється на рівні Закону України «Про корінні народи України».

Мета статті – аналіз правової свідомості кримськотатарського народу в контексті закріплених у чинному законодавстві України прав корінних народів, а також виявлення перспектив її розвитку в умовах сучасних державно-правових трансформацій.

Основні результати дослідження. Як відомо, правосвідомість охоплює сукупність уявлень, ідей, теорій, знань, оцінок, почуттів, переживань тощо, в яких виражається ставлення індивідів, соціальних груп та всього суспільства до правових явищ, тобто правосвідомість виражає суб'єктивне сприйняття правових явищ індивідами в усій багатоманітності її форм. Як зазначається в сучасній літературі, правосвідомість і право – взаємопов'язані явища, які є елементами певної правової системи. Водночас, якщо право є об'єктивним (інституційним) утворенням, зміст якого становить система загальнообов'язкових норм і принципів права, то правосвідомість є суб'єктивним явищем [1, с. 158].

Правосвідомість можна досліджувати як на індивідуальному, так і на колективному рівнях, зокрема на рівні певного суспільства або народу. При цьому колективні, народні уявлення про право та правову систему мають, як правило, глибинний психологічний характер, оскільки вони характеризуються переважно довготривалим періодом свого формування та розвитку, який відбувається насамперед під впливом визначеної історичної та культурної традиції, звичаїв певного народу, його релігійної та моральної системи координат тощо.

Правосвідомість формує юридично значущу поведінку людей, тобто їх вчинки та діяльність у правовій сфері, зокрема ступінь довіри до законодавства та функціонуючих у суспільстві правових інститутів, а також їхню волю та готовність дотримуватися правових норм, а у разі необхідності – боротися за їх прийняття, зміну або скасування. У правосвідомості органічно поєднуються інтелектуально-ідеологічний (знання про правові явища, зокрема знання норм законодавства, основних досягнень правової доктрини тощо) та емоційно-психологічний (ставлення суб'єкта до права, яке може виражатися у довірі або недовірі до владних інститутів і тих актів законодавства, які ними приймаються, у переживаннях і почуттях, які особистість відчуває у зв'язку із певними правовими явищами) аспекти сприйняття права.

У сучасній юридичній літературі наголошується, що призначення правової свідомості зумовлене тими функціями, які вона виконує, тобто основними напрямками впливу на сприйняття, розвиток або вдосконалення правових явищ або правової системи в цілому. Саме функції правосвідомості надають можливість охарактеризувати її роль у контексті розвитку правової системи, суспільства та окремих індивідів. Систему функцій правосвідомості становлять її різновиди, серед яких потрібно виокремити такі:

1) когнітивна (пізнавальна, інформаційна), змістом якої є спрямованість правосвідомості на отримання знань про право, підвищення рівня інформованості суб'єктів права про зміст правових норм. При цьому слід звернути увагу на те, що правова інформація – це сукупність документованих або публічно проголошених відомостей про право, його систему та джерела реалізації, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними, їх профілактику тощо. Джерелами правової інформації є як правові акти та правові принципи, так і

повідомлення преси, телебачення, радіо, публічні виступи та інші засоби інформації з правових питань;

2) ціннісна (емоційна), змістом якої є критичне, ціннісне ставлення суб'єктів права до самого права і законодавства, співвіднесення правових норм зі своїми поглядами стосовно дозволеного, обов'язкового та необхідного. Ця функція свідчить про те, що нормативно-правові акти виступають як зовнішнє вираження правосвідомості суспільства та правотворчих органів держави;

3) регулятивна (настановна), як характеризується як співвідношення поведінки людей з чинною в суспільстві системою правових норм; мотиви та настанови стосовно поведінки, врегульованої правом, тобто відповідно до правових дозволів та заборон [2, с. 461–462].

Правосвідомість, незалежно від конкретного різновиду, зазнає суттєвого впливу з боку значної кількості об'єктивних та суб'єктивних чинників. При цьому визначальну роль у правосвідомості певного суспільства або народу відіграють визначені історичні та культурні чинники. Останнє пов'язано з тим, що право не існує поза контекстом певної культури, історії та традицій того народу, в якому воно функціонує та реалізується; воно тісно взаємопов'язане з колективною пам'яттю, релігією, світоглядними характеристиками народу тощо. Слід погодитись з думкою, що право як явище культурно-духовного життя суспільства є наслідком багатовікових роздумів його представників про добро і зло, справедливість і несправедливість, шкоду і користь тощо; право є продуктом тривалого аналізу, який проходить крізь призму людської свідомості, причому всіх нормативних рівнів її буття та функціонування: правового, морального та релігійного. Надаючи моральну оцінку передбачуваних чи здійснюваних поведінці або діяльності, суб'єкт відповідних дій проходить через складні психологічні процеси своєї свідомості [3, с. 32].

Отже, культура будь-якого суспільства розвиває правосвідомість його представників з урахуванням визначеної системи культурних цінностей. Зокрема, у тих суспільствах та корінних народах, у яких міцними є традиції колективізму, правова свідомість може акцентувати увагу насамперед на суспільних інтересах та необхідності забезпечення соціальної гармонії, а не лише на правах і свободах людини, як це має місце в сучасних ліберальних суспільствах.

Значний вплив культурні чинники справляють, безперечно, і на кримськотатарський народ, який відповідно до ч. 2 ст. 1 Закону України «Про корінні народи України» є одним із корінних народів нашої держави, тобто він являє собою автохтонну етнічну спільноту, яка сформувалася на території України (Кримський півострів), є носієм самобутньої мови і культури, має традиційні, соціальні, культурні або представницькі органи, самоусвідомлює себе корінним народом України, становить етнічну меншість у складі її населення і не має власного державного утворення за межами України.

Серед культурних чинників формування та розвитку правосвідомості кримських татар одне з найважливіших місць посідає ісламська релігія (мусульманство), вплив якої на правову свідомість цього народу має багатоаспектний характер. Незважаючи на те, що кримські татари становлять народ, організований здебільшого за принципом етнічної належності, ніж релігійної, іслам розглядається як важливий компонент їхньої ідентичності самими кримськими татарами, політичними лідерами і немусульманським оточенням [4, с. 174]. Саме іслам виявився тією силою, яка ефективно об'єднувала доволі відмінні між собою етнолінгвістичні та етнокультурні групи на Кримському півострові, які були носіями доволі несхожого соціального досвіду. Відтак «головними складовими національно-релігійної ідентифікації кримськотатарського народу стали ісламізовані духовні уявлення, національні звичаї, побут і культура кримських татар, спільне розуміння ними ісламського змісту і символів культури, що ставало передумовою для усвідомлення субетнічними групами власної єдності» [5, с. 107–108].

Зокрема, очевидним слід визнати, що іслам як релігія та водночас правова система для багатьох сучасних держав справляє значний вплив на сприйняття права як невід'ємної складової суспільного порядку, в якому важливим елементом є концепція справедливості, дотримання моральних принципів і норм шаріату. Вплив релігійних норм і цінностей на правосвідомість кримськотатарського народу можна простежити, наприклад, у їх ставленні до індивідуальних прав, а також у особливостях розуміння права як інструменту або засобу для забезпечення соціальної справедливості.

Поряд з ісламською релігією важливими культурними чинниками формування та розвитку правової свідомості кримськотатарського народу є також їхні традиції та звичаї, мова, література,

колективна пам'ять та ідентичність тощо. Всі ці елементи формують у кримських татар унікальне сприйняття справедливості, прав, обов'язків і соціальної відповідальності, нормативів людської поведінки та діяльності, ставлення до права як особливого соціального регулятора, його оцінку в межах конкретних темпорально-просторових координатах, що є найважливішими складовими їхньої правової свідомості.

Особливе місце в системі таких культурних чинників посідає кримськотатарська мова та література. Загальновідомо, що мова народу – це не лише засіб спілкування між людьми, а й важливий елемент його культурної ідентичності. Відтак мова для будь-якого народу, зокрема для кримських татар, є не лише способом передачі або трансляції знань і традицій, а й основою для розуміння та сприйняття правових норм.

Кримськотатарська література і фольклор також відіграють вагомую роль у формуванні та розвитку правосвідомості кримських татар, оскільки за допомогою оповідань та інших літературних творів передаються уявлення про допустимі та недопустимі варіанти поведінки, про схвальні та засуджувані людські вчинки, які також можуть мати і юридичне значення [6, с. 218–222]. У літературі будь-якого народу, як правило, висвітлюються теми честі, гідності, справедливості, ролі закону та моралі у розвитку суспільства, що справляє визначений вплив на сприйняття правових норм представниками такого народу.

Водночас важливе місце у структурі чинників формування та розвитку правосвідомості кримськотатарського народу в контексті прав корінних народів, окрім розглянутих вище культурних складових, посідає також історичний досвід цього народу, який пережив чимало трагічних подій у минулому. Зокрема, багато поколінь кримських татар, не маючи власної державності, пережили численні порушення їхніх прав і свобод з боку держав, влада яких панувала на Кримському півострові. Більше того, депортація кримських татар 1944 року, яка була організована радянською владою, залишила глибокі рани в їхній колективній пам'яті, а чимало їх і дотепер не можуть відновити справедливість стосовно себе та свого народу, що виразно проявляється в умовах тимчасової окупації Кримського півострова з боку РФ.

Зрозуміло, що наведені вище події не лише вплинули на сприйняття кримськими татарами правових норм, а й сформували певну недовіру до влади та відповідні деформації у розвитку правової свідомості кримськотатарського народу [7, с. 79–86]. Адже якщо діяльність державних органів сприймається людиною як джерело несправедливості, правосвідомість може бути зорієнтована більше на захист народних інтересів через альтернативні правозахисні механізми (наприклад, правозахисні громадські організації та рухи) [8, с. 245–269].

Необхідно зазначити, що культурні чинники формування та розвитку правосвідомості кримськотатарського народу безпосередньо взаємозв'язані з правами цього корінного народу України, які закріплені та гарантовані на законодавчому рівні й основоположні, культурні, освітні, мовні та інформаційні права кримських татар, а також їх право на сталий розвиток.

Так, відповідно до ст. 3 Закону України «Про корінні народи України» кримські татари мають право на рівний правовий захист від будь-яких дій, спрямованих на позбавлення ознак етнічної належності та цілісності як самобутнього народу, позбавлення культурних цінностей; виселення або примусове переміщення із місць компактного проживання у будь-якій формі; примусову асиміляцію або примусову інтеграцію в будь-якій формі; заохочення або розпалювання расової, етнічної чи релігійної ненависті, спрямованої проти них. При цьому кримські татари як один із корінних народів України самостійно визначають власну національну символіку та порядок її застосування з дотриманням законів України, а також мають право відроджувати, використовувати, розвивати й передавати майбутнім поколінням свою історію, мови, традиції, писемність і літературу, відновлювати та зберігати об'єкти матеріальної та нематеріальної культурної спадщини.

Важливе місце в системі права кримськотатарського народу посідають також освітні, мовні та інформаційні права, які закріплені у статтях 5 і 6 зазначеного Закону. Йдеться, зокрема, про право кримських татар створювати свої заклади освіти та співпрацювати із закладами освіти усіх форм власності з метою забезпечення вивчення кримськотатарської мови, історії, культури тощо. Кримські татари мають також право створювати свої медіа відповідно до законів України, а державна політика України у сфері освіти, а також інформаційна політика базуються на принципі поваги до

ідентичності кримськотатарського та інших корінних народів України, до їх цілісності як самобутніх етнічних спільнот та їхньої національної символіки.

Особливим правом кримськотатарського народу в контексті Закону України «Про корінні народи України» є право на сталий розвиток, яке закріплене у ст. 7 цього Закону й полягає в тому, що кримські татари через свої представницькі органи мають право визначати пріоритети й розробляти стратегії з метою здійснення права на розвиток. Таке право включає участь у розробці та реалізації державних і регіональних програм, а також інших стратегічних і програмних документів на засадах вільної, попередньої та поінформованої згоди з тих питань, які стосуються їх прав і законних інтересів, а також процесів інтеграції до українського суспільства. Кримськотатарський народ через свої представницькі органи в установленому порядку взаємодіє з органами публічної влади України з питань охорони навколишнього природного середовища, забезпечення ефективного та справедливого користування земельними, водними, лісовими та іншими природними ресурсами, що знаходяться на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.

Отже, закріплені у Законі України «Про корінні народи України» права кримських татар безпосередньо взаємозв'язані з правосвідомістю цього народу, оскільки завдяки наведеним вище нормам кримські татари мають можливість знати та усвідомлювати свої права, а також ті можливості, які гарантує їм цей Закон для їх практичної реалізації. Адже якщо держава на законодавчому рівні гарантує корінним народам відповідні права, вони активніше здійснюватимуть діяльність, спрямовану на розвиток своїх культурних, зокрема правових, традицій. Цілком це стосується і екологічних прав корінних народів, а також права на захист своїх прав у судах та інших державних інституціях, оскільки уявлення про систему правосуддя в державі, ставлення до неї тощо, є необхідним елементом правосвідомості кримськотатарського народу, який повинен мати реальний доступ до справедливого судочинства з метою забезпечення ефективного захисту гарантованих йому прав у межах національної правової системи України, що надасть можливість підвищити рівень їхньої довіри до владних інституцій нашої держави, а отже, і покращити стан їхньої правосвідомості загалом.

Водночас слід погодитися з думкою, що в чинному законодавстві України, зокрема в Законі України «Про корінні народи України», не прописані конкретні механізми реалізації корінними народами належних їм прав, а також «відсутнє чітке розуміння системи гарантій дотримання правового статусу корінних народів, так само, як і комплексу санкцій за порушення їх прав» [9, с. 33].

У зв'язку із зазначеним важливими та перспективними напрямками розвитку правосвідомості кримськотатарського народу, на нашу думку, є створення освітніх, культурних і просвітницьких програм, спрямованих на підвищення правової обізнаності та правової культури кримських татар як громадян України, які повинні включати інформацію про відповідні права, способи та гарантії їхньої реалізації, а також захисту. З цією метою вважаємо за доцільне створити також спеціалізовані організації, які б надавали правову допомогу корінним народам України, зокрема кримським татарам, у реалізації та захисті їхніх прав і законних інтересів, у тому числі від дискримінації. Очевидним слід визнати, що для повноцінного розвитку правосвідомості кримськотатарського народу вони, як громадяни України, повинні мати реальні можливості зберігати та розвивати свою національно-культурну ідентичність, традиції, звичаї, мову, здійснювати свої екологічні та інші права, необхідні їм для повноцінного активного життя, у тому числі створювати власні представницькі органи на державному та місцевому рівнях публічної влади та брати участь у розробці політики, що стосується їхніх прав.

Висновки. Отже, можемо зробити такі висновки з цього дослідження.

Правова свідомість кримськотатарського народу охоплює систему уявлень, знань, переконань, почуттів та інших інтелектуально-психологічних характеристик кримських татар, які визначають їхнє ставлення до права та пов'язаних з ним явищ і процесів, а також їхнє власне місце в українському суспільстві та національній правовій системі України. При цьому історично правосвідомість кримськотатарського народу формувалася й розвивалася під впливом визначених культурних та історичних чинників, окремі з яких негативно вплинули на її рівень, спричинивши відповідні деформації її стану.

Між правосвідомістю кримських татар і їхніми правами як одного з корінних народів України існує фундаментальний взаємозв'язок, оскільки ефективна реалізація ними гарантованих їм прав є запорукою підвищення рівня їхньої правосвідомості та подолання її відповідних деформацій, спричинених насамперед добре відомими трагічними історичними подіями. Саме тому кримськотатарський народ у сучасних реаліях розвитку правової системи України, з одного боку, повинен отримувати більше інформації та знань про свої права та механізми їх реалізації, а з іншого – ефективно їх реалізовувати на практиці.

Перспективними напрямками розвитку правосвідомості кримських татар слід визнати насамперед розробку та впровадження освітніх, культурних, екологічних та інших програм їх розвитку в Україні, а також зміцнення їх представництва у органах державної та місцевої влади, що надасть їм можливість не лише захищати свої права, а й активно впливати на формування політико-правового середовища в Україні.

Список використаних джерел

1. Загальна теорія права: підручник / О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2020. 568 с.
2. Загальна теорія права. Нормативний курс: підручник / за ред. С. В. Бобровник. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 596 с.
3. Оптимізація правотворчої діяльності: теоретико-прикладні засади: монографія / за заг. ред. Н. М. Пархоменко. Київ: Юрінком Інтер, 2025. 512 с.
4. Щерба О. Релігійний фактор у політичному житті кримських татар в умовах трансформації державотворчих процесів в Україні. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2008. Вип. 20. С. 173–177.
5. Войналович В., Єленський В., Кирюшко М., Кочан Н., Рубльова Н. Релігійний чинник у процесах націє- та державотворення: досвід сучасної України: монографія. Київ: Інститут політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 272 с.
6. Данікова Л. Ш., Бобко А. М. Публіцистика І. Гаспринського як рушійна сила емансипації жінок Криму. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 27. Т. 3. С. 218–222. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.27.3.41>.
7. Скуріхін С. М. Морфологія і динаміка правової культури: навч. посіб. Одеса: Фенікс, 2020. 314 с.
8. Дукач Н. Захист прав кримських татар як корінного народу України на міжнародній арені. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2023. Том 13. С. 245–269. DOI: <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2023.13.245-269>.
9. Болотний Ю. І. Права корінних народів України як центральний елемент їх правового статусу. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2024. № 3. С. 33. DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2024-3-6>.

References

1. Zahalna teoriia prava: pidruchnyk / O. V. Petryshyn, D. V. Lukianov, S. I. Maksymov, V. S. Smorodynskyi ta in.; za red. O. V. Petryshyna. Kharkiv: Pravo, 2020. 568 s.
2. Zahalna teoriia prava. Normatyvnyi kurs: pidruchnyk / za red. S. V. Bobrovnyk. Kyiv: Yurinkom Inter, 2021. 596 s.
3. Optymizatsiia pravotvorchoi diialnosti: teoretyko-prykladni zasady: monohrafiia / za zah. red. N. M. Parkhomenko. Kyiv: Yurinkom Inter, 2025. 512 s.
4. Shcherba O. Relihiinyi faktor u politychnomu zhytti krymskykh tatar v umovakh transformatsii derzhavotvorchykh protsesiv v Ukraini. *Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektvy rozvytku*. 2008. Vyp. 20. S. 173–177.
5. Voinalovych V., Yelenskyi V., Kyriushko M., Kochan N., Rublova N. Relihiinyi chynnyk u protsesakh natsiie- ta derzhavotvorennia: dosvid suchasnoi Ukrainy: monohrafiia. Kyiv: Instytut politychnykh ta etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 2012. 272 s.
6. Danikova L. Sh., Bobko A. M. Publitsystyka I. Hasprynskoho yak rushiina syla emansypatsii zhinok Krymu. *Zakarpatski filolohichni studii*. 2023. Vyp. 27. T. 3. S. 218–222. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.27.3.41>.
7. Skurikhin S. M. Morfolohiia i dynamika pravovoi kultury: navch. posib. Odesa: Feniks, 2020. 314 s.

8. Dukach N. Zakhyst prav krymskykh tatar yak korinnoho narodu Ukrainy na mizhnarodnii areni. *Mediaforum: analityka, prohnozy, informatsiyni menedzhment*. 2023. Tom 13. S. 245–269. DOI: <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2023.13.245-269>.
9. Bolotnyi Yu. I. Prava korinnykh narodiv Ukrainy yak tsentralnyi element yikh pravovoho statusu. *Aktualni problemy innovatsiinoi ekonomiky ta prava*. 2024. № 3. S. 33 (S. 30–34). DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2024-3-6>.

Сеїтаблаєв Е. Р. Правова свідомість кримськотатарського народу в контексті прав корінних народів: перспективи розвитку

Стаття присвячена дослідженню окремих питань розвитку правосвідомості кримськотатарського народу як одного із корінних народів України. Наголошується на взаємозв'язку правосвідомості кримських татар та їх прав як корінного народу України відповідно до Закону України «Про корінні народи України». Обґрунтовується думка, що перспективними напрямками розвитку правосвідомості кримськотатарського народу є насамперед розробка та впровадження освітніх, культурних, екологічних та інших програм їхнього розвитку в Україні, а також зміцнення їхнього представництва в органах державної та місцевої влади, що надасть їм можливість не лише захищати свої права, а й активно впливати на формування політико-правового середовища в Україні.

Ключові слова: правосвідомість, корінні народи України, права корінних народів, культурні чинники правосвідомості, історичні чинники правосвідомості.

Seitablaiev E. R. Legal Consciousness of the Crimean Tatar People in the Context of the Rights of Indigenous Peoples: Development Prospects

The article is devoted to the study of certain issues of the development of the legal consciousness of the Crimean Tatar people as one of the indigenous peoples of Ukraine. It is emphasized that legal consciousness shapes the legally significant behavior of people, that is, their actions and activities in the law sphere, including the degree of trust in the legislation and law institutions operating in society, as well as their will and willingness to comply with legal norms, and if necessary, to fight for their adoption, change or abolition.

It is noted that legal consciousness, regardless of the specific variety, is significantly influenced by a significant number of objective and subjective factors. At the same time, certain historical and cultural factors play a decisive role in the legal consciousness of a certain society or people. The latter is due to the fact that law does not exist outside the context of a certain culture, history and traditions of the people in which it functions and is implemented; it is closely interconnected with the collective memory, religion, worldview characteristics of the people, etc. At the same time, the cultural factors of the formation and development of the legal consciousness of the Crimean Tatar people are directly interconnected with the rights of this indigenous people of Ukraine, which are enshrined and guaranteed at the legislative level and include the fundamental, cultural, educational, linguistic and informational rights of the Crimean Tatars, as well as their right to sustainable development.

The author substantiates the opinion that the rights of the Crimean Tatars are directly interconnected with the legal consciousness of this people, because the norms of the Law of Ukraine «On the Indigenous Peoples of Ukraine» provide the Crimean Tatars with the opportunity to know and realize their rights, as well as the opportunities that this Law guarantees them for their practical implementation. After all, if the state guarantees the relevant rights to indigenous peoples at the legislative level, they will more actively carry out activities aimed at developing their cultural, including law traditions.

As a result of research the following conclusions are made:

1. The legal consciousness of the Crimean Tatar people includes a system of ideas, knowledge, beliefs, feelings and other intellectual and psychological characteristics of the Crimean Tatars, which determine their attitude to law and related phenomena and processes, as well as their own place in Ukrainian society and the national legal system of Ukraine. At the same time, historically, the legal consciousness of the Crimean Tatar people was formed and developed under the influence of certain cultural and historical factors, some of which negatively affected its level, causing corresponding deformations of its condition.

2. There is a fundamental relationship between the legal consciousness of the Crimean Tatars and their rights as one of the indigenous peoples of Ukraine, because the effective implementation of the rights guaranteed to them is a guarantee of increasing the level of their legal consciousness and overcoming its corresponding deformations, caused primarily by well-known tragic historical events. That is why, the Crimean Tatar people in the modern realities of the development of the legal system of Ukraine, on the one hand, must receive more information and

knowledge about their rights and mechanisms for their implementation, and on the other hand, effectively implement them in practice.

3. Promising directions for the development of the legal consciousness of Crimean Tatars should be recognized, first of all, the development and implementation of educational, cultural, environmental and other programs for their development in Ukraine, as well as strengthening their representation in state and local government bodies, which will give them the opportunity not only to protect their rights, but also to actively influence the formation of the political and legal environment in Ukraine.

Key words: legal consciousness, indigenous peoples of Ukraine, rights of indigenous peoples, cultural factors of legal consciousness, historical factors of legal consciousness.

DOI: 10.33663/2524-017X-2025-16-440-447